

№ 85 (8038) • 1996 сыл от ыйын 23 күнө. Онтурорунньуу • Сманати — 1084 солжуобай.

CHA.

АММАБА—ЧУРАПЧЫ АЛААНЫН ХОТУТТАРА

«Сахадара» 1994 сыллаахха «рус или ийэрнэтэ» диэн улууустар дыахталарын икки ардыларыгар «Саха дыахтара. — Аллал хотуна» диэн багырыы бичээт-тэмнэ. Оччолу бу хамсааһыны төрүөтүн, биологическай наука кандидат Изабелла Петровна Матвеева «Каллим сайбарас алаастар» диэн төрөөбүт тогүрүк алааста таппата, ахтылбаны атыр ыстатыйата бичээт-тэмнэ. И. П. Матвеева төрүөт бөлөгүн кытта Чурапчы улуустугар тахсан көрсүүдүлүн өтөрүтэ. Оччол бу общественнай хамсааһыны бастагынан өтөөбүт дьонунан Чурапчы дыахталлара буолаллар.

Байдалт от айын 7—8 күннэрийг нэрэ оттоох-масаах, асаат муштаат байхалардаах, арылхайр Амма орустатх Амма улууһун Бэтүн нэһилигэни Герой-ийата Евдокия Семеновна хонна иһин-кэргэнэ Гаврил Иванович Сергеевтар «Баттах» диил байхалы хайаайыстыбаларыгар хамсаалын хаттылаахтара бэйэс төгүлүн түмүстүлэр. Саха Республикатын улахан салаһар үлэһит хотуттарыа ытта көрүстүлэр, оһыт атаастаһалар. Бу түмүү сыананыл республикада сайылыаһаһын күнүн киллэртэрин буолар.

Ийн зэвдэлтэй ураты Намтан, Төмөттон, Горнайтан, Мирзон Сүлдүүкээртэн тийш барьта 600 малдыг кэлбт. Саамай нөхтөөхтүк тэринэн кэлбт делегациянан чуралчылар буолдулар. 34 киһилээх делегацияны туһааннаах отод сменаларда Д. П. Макарова салааһа аһалбт. Транспортына, айынан үөлүкү тэринэн кэлбт салааһа үөлүктэргэ И. П. Матеева махталы билдэрда.

Чурагчн делегаттарын сорохторун нэгтэ били-
нинээрдэххэ маньнык. 1994-снл алтмолыгга буулбут
бастакы түмсүүгэ Сэлэнтэн сүлдээр иллэг буолла
да илстэнэр, быыс булда да быысанкалыыр, олор-
гүстэ да огуруодуур, огуордуур идэлээх, саха та-
гашын улуурун ааһан республикаада тийгэ пропаган-
далыыр «Дээргэлтэн-94» мода фестивалыгар «САПИ-
полис» страховой компания анал-бирниһин илбыйт
Федла Константиновна Горохованы хорсун санаа-
лаах, элбэх түбүктээх ийэ баайытыннан олус ытык-
тылы корбутум. Кини очно миил-пекарняны туруор-
субута, үлэлэтэр баалааарын эинтэ. Бу сырмыга
Алаас хотуна көргөһөн Ниңиригит Василийевич Го-
роховы, уолун Костяны, кыргыттарын идлэх кэлэн
саха мандар огуруун огуутун көрдөрдө. Гороховтар
дьэвэ көргөһөннөө баайыаа хайаайыстыба тариммит-
тэр, 30 сүөһүлээхтэр, 10 сибииниһэлээхтэр, 20
кууруссалаахтар, 1 бимлээхтар. Ааспыт сүлэаахха
государствода 7,5 т үтүт, 3,5 т эти туттарбыттар.
Билигин 10 манар ыаахтаах хайаайыстыба 2 т эти,
5 т үтүт туттарар былааттыаадын куоһарарга суот-
танар. Дьахталлар республикатаады сьестэрин деле-
гата Ф. Н. Горохова дьончакчы Алаас хотуна буо-
дарын өссө тугул итэбэттэ.

Аладартен нэлбэт У. Н. Оконешникова бичих үрэх сиртэ Сахабыт сирин сардаанытын санатар «Голландскан дили» сибөөккүн бүөбөйдээн илдьэ кэлэн сөхтөрдө. Кинилэр эмиз «Түүлбэ» дигэн бааһынай хаһаайыстыбатын тарымхиттар. 20 ынах сүөлүлээхтэр, 20-ча сымгылаахтар, 50 сибинньэлээхтэр, 15 кууруссалаахтар, 6 сабыллаахтар, быйылгыттан сибөөккү үүннэрэтитиэн дьарыктанаары 10 м үсталаах, 6 м туоралаах тендича турууттар. Ол дилин Удьяна Ивановна быйыл саас Москвада сибөөккү быыстаалкатыгар бэра сымдыбыт Билигин Оконешникова тар гладыолус 10 араас нөрүгүн 150-ну үүннэрбиттэр.

Чуулсны үдүүхүгэр Алаас хотугтарим хэнхэтэ сылтаа халынтыр. Саамай үбүс сытар, куһадан суудлаах-нистаах Арылдаахтан быйыл аан бастаан наннын түмсүүтэ 5 ободоох ийэ, ослула төрөшүт-тарин комитетын председателинан үлэтир Саргыла-на Пантелеймоновна Борисовэ нэлбт. Кини кэргэнэ Н. Н. Борисов 9 чиданинээх «Көлүгэ» баанынай ха-лаайстыбатын салайар. Сүүсчүкэ ынэх сүөнүдээх-тар, 27 сатымдаахтар, элбэх кууруссалаахтар, 2 КамАЗ, 1 ЗИЛ автоманиналараахтар, микроавто-буетаахтар. Быйыл государствога 15 тонна этэ, биир оччо үүтү туттарар былаанинаахтар.

«Чурайчылар дэл активнай дьон» дигэн делегаттар сөхтүлөр. Бу хамсаһаныга бааһынай хаһаайыстаба длаахтар эрэ кытталлар дигэн ойдобул сымда. Алаастаах эрэ буоллун ханна үдэллириттэн, сааһыттан туулууга суох ким барыта кыттар. Хамсаһын тьа сири» дьахталларын түмөр, норуот остуусуотар этн, үүгү дэлэтэр, алаастаа, ийэ айылҕаба тапталы инээр, төрүт омуллут сиэрин-туомун сирээдэтэр, ыччакка ингэрэр иннигиттэн тэийибэтэ. Ону сүрүннэһиччинэн астиг ийэ, тапталлаах нэргэн, үтүөкэн дьуөгэ—Алаас хотуна буолар.

Ульяна БУРНАШЕВА,
Саха сириг суруйааччыта.

Уус-Алдан улууһа.

Алга уонча сыйлааһыта сымыйа балыырга түбөөн
норуот өстөөгө эатыран репрессияланымт Мирон
Попов баара буоллар бу күнүгэ 100 сааһын туо-
лук этэ.

Кийн 1938 сэлзвэрххэ от зыйн 28 күүнүгэр Соловьев нийлмэлэйн «Автономия 10 сыла» нолхон бэрэбэлзанинэтын председателин үлэин олон советскэй билаары утарар, нолхоннай тутулу соруулай айтыратар, общественнай өзе биллэин апар утумнаах үлэи ыстар» диин буруйдаан тутуулдубта уонна 1939 сэл мүүс устар 27 күүнүгэр баар-суода 42 сааһытар Дьоккууснай куорат турмэтүгэр тыга салгыттан уонна оһоһос ыарыгыттан суоруна суол-

КЫРДЫК ТИЛЛЭР, КЫРДЫК ТИМИРБЭТ

даммыг, Өлүгэ ханна, хайдах хароллыгта бач-
чаангта дээрн билинбэт.

РСФСР Холуобунай кодексин 58-7, 58-11 статьялар буруйдаабыттарга сыныята толору дакаастанан, РСФСР 1991 сый алтынны 18 күнүнээби «О реабилитации жертв политических репрессий» Союуонугар олобуран сырдык аата чөлүгөр түһөрүлүбүт. Мирон Михайлович бу ийга 100 есааыи туоларынан сибээстээн, тэрөөбүт удууһун, нэһилигин, үлэлээбит колхобун, өбөлөрүн, сизинэрин, хос сизинэрин, киин билбэт кэпээи-тэнийэи иһэр санга аймахтарыи билиитигэр киин кылгас, сырдын олобуи туһунаи сийилии кэпсээн хаалларарыи нэстииэи ааһынабыи.

Мирон Михайлович 1896 сыллаахха от ыйыгар Боотуруускай улуунун уруксунан Хатылы, биллэниинэн (1932 сылтан) Соловьев кэлиэтигин Бэс дьэн сиригэр төрөөбүтэ. Төрөппүттэрэ 40 ынахтаах орто баайынайдар этилэр. Абага Михаил Федорович биэр кэмгэ кэлиэтигэр староста буола сылдьыбыттаах. Ол да иһин ИДьНК үлэһиттэрэ кырым харахтарынан көрдөхтөрө, «эрэбилэ суох киһи оҥото» аатыран кэтибэтэ сылдьыбыт. Кыанар, эмиэ, ыраады ыйда-тардан көрөр ыл оҥото буолан, кыра саайыттан үөрэххэ тардынан сахалыы даҕаны, нууччалыы даҕаны бэрэ ааҕар, суруйар, кэпсэтэр киһи буола улааллыта. Ол да иһин улахан итэҕэли ылан, 1921 сыллаахха Хатылы кэлиэтигин ревкомун секретарынан, онтон улуус исполкомугар делопроизводителлэнэн үлэлээбитэ. Ити сыл бандыыттар кыайаннар кыайаллар бастах бйрлэмэбэ Дьонуускайга киирбөттөрө. Мирон Михайлович үлэтигиттэн уурайан дойдутугар Аммада киирэн тыа хаһаайыстыбатынан дьарыктанарыта. Күнүнүгэр Дьонуускайга киирэн ИДьНК делопроизводителлэнэн үлэлээбитэ. Мирон Михайлович сууттанар матырыйаалыгар «Бу кэм-нэргэ салалтааччыларынан Степан Гоголев Степан Ариакон курдук биллэнилэх бодон общественнай-политическай деятеллэрбит үлэһитиллэр» дьэн ахтан аһарбыт. Биллэрин курдук, иһи үтүөкөһүбүх дьон эмнэ норуот остоорго аатыран 1937—1938 сыллардаахха хаалдыыттарга уонна кэлин реабилитацияламмыттарга. Ити кэлиэтигэ Мирон Михайлович эмнэ дойдутугар тахсан советскай былаас чөлүтөр түспүтүнэн сибээстээн, Хатылы кэлиэтигин советын секретарынан (1922—1924 сыллар), лизбелка учууталынан (1925—1926 сыллар), Дьонуускай уонна Чурапчы госбаннарыныг отделениеларыгар ааҕар-суоттуур үлэһитинэн олус табыллан үлэлээбитэ. Ол олоҕуна дойдутун дьонун көрдөһөннөр «Автономия 10 сыла» колхоз ырабылдьаммытыан председателинэн бамбардаммыта. Ити суоһтаах 1937—1938 сыллар этилэрэ.

Председатель оройуоннаагы сир салаатын сэби-
дессэз Алексеев Н. С. көбүлэбининэн колхозтаах-
тарыгар 28 ынааы, 17 сыгыны нэс атыылаабыта,
15 ынааы, 13 сыгыны атастаһына биэрбитэ. 6
сүөһүнү олөрөн үлэһиттэригэр түнэллэтэ. Ити бары-
та сэмэлэнэр-сулхаланар, соруйан үүттээх ынахта-
ры талаи биэрбит аатырар, 12 сибииннаахх ферма-
ны өстөрбүтэ эбиллэр. Быйата, «общественнай баа-
га-дуодга элэтинэн кинрөн ыскайдаата, сизэ-аһа-
га, колхозу эһэр алдыатыылаах үлэи ынатта» дии-
нууттанар матырыйаалга тиһиллэр. Итиниз «хас да
колхозтаагы колхозтан тахсарга агитациялаан колхо-
зу эһэр суолга турбут» диин буруйдааһын эбилли-
битэ. Бизэс колхозтаах бэйэбит сайабыллыабыа биэр-
биһит, ким да киклэтэбэ, тахсыг диин агитация-
лаабатада диин суукка көрдөрүүлэрэ ытыныллыба-
тада. Оттон сүөһүнү олөрүү сир салаатын дыһа-
лыһан, комиссия уурааар олоһуран быраактааһын

бэрэдсэнийн аюулд тулгута уусна кэлэр сүлддэбэй эт
согогусэныг толоруу суотугар тосударствода тут-
тарыалгыбата. Ону илсэ хэбэн ылан «куйадак эт
сорууан тосударствода бичирэлэр» диин буруйдаа-
бытара. Дээ ити курдун кэстэн турар чакчылары
төхүрүтэн норуот өстөөгүн бэлхитынын буруйдаа-
бытара, түрмэбэ бичирхытара. Кэргэнэ Нелася
Григорьевна 29 састаагар бие өботунаан тулаайах
сир халданан илсэ ардыгар хаалбытара. Бастакы
кэргэнитэн кыына Дария уон сэтталыба, Марфа 9,
Гая 7, Михаил 4, Елизанета 2 састаахтара. Норуот
өстөөгүн өблоро аатыраннар саамай үөрэнэр, сай-
дар нэмизринэр үтүөх-батаах сүлддэбытара. Туох

Эмийт хөмөнүүд ылар быраанын барытын сүтэрбит колхоз азынныгсыга нийлэлтгэр итгиллэн араас кыһал банын барытын көрсөн эрэйдэхтик улааныттарга. Оволор барахсаттар 1950 сыллааххи суос-сортотх көрөр-харайар кинилэрэ—ийлэрэ Нуотарага нис-таабыт колхоз сүөнүлэрин дойдуланыгар үүрэн нил-лэрэн иһэн халаан уутугар былдьанан оссо ылар белаһыацыйааһыттарга. Кинилэр хайдахтаах кур-дук өйтөн сүрэхтэн сүппэт сүтүүг көрсүбүттэрин, дуу-балара айхамытын, ытаабытын-сортобутун хас биинилин дааааччы ойдуон сөп.

Тулааһах хаалбыт оодор аймахтарыгар эгэрдэспиттэрэ, улахан эдьиһидэрэ ыарыһах да буоллар олохторун сүрүнэспитэ. Марфа бырааттарын, кытыларың көрөр гүһүттэн үөрөбүн бырахпытэ, колхоз араас үлэлэригэр эриллэбитэ, калли Мындаһаайыга көргөн тахсан 8 оодорон, 15 сизинэнэн үчүтэй олохтоох-дьахкаах үтүө мааны мал ийэтэ, эбэтэ буолбута. Ганьдаах Лиза оскуолаҥар интернаттарыгар нигиллэн үөрэммиттэрэ. Гаврил Миронович Омскайдаагы тыа хайаайыстыбатын институтун ситиһилээхтэ; бүтөрүтэ уонна Саха сирин тыатын хайаайыстыбатын научнай-чинчийэр институтугар научнай сотрудинынан үлэлиин олорон 1981 сыллаахха бөөрө-суоҕа 50 саастааҕар малдан өлбүтэ. Манна дьаратан эттэххэ, Марфа Мироновна 51-сэр эмнэ малдан күн сириттэн барбыта. Тулааһах хаалыы, ыарахан олох таайдаа. Гаврил Миронович оҕо эрдэриттэн улахан ыарыһах этэ, ол эрэри көрөдө биллэртэ тартыһыта кинини үрдүк үөрэххэ сэлэппитэ, үтүө ырата, бараммат фантазията нүүрэниэххэ үлэсэ кынаттаабыттара. Эрдэ өлбөтөҕө буоллар ученай буолар чарылхай ычат этэ. Кинигэр түөрт оҕону хаалларбыта, шийилэртэн үстөрө мал буолан, үс сөһүннээн, Улахан кыһа кини суолун батан Москватаагы Тимирязев аатынан тыа хайаайыстыбатын академиятын бүтэрэн Хатаска үлэллэр. Атын үс оодоро бары аналлаах үөрэхтөөхтөр.

Михаил Миронович (тыла суох) Дьокуускайдаагы
катор фабрикаларга биэр саамай уһундук үлэлээ-
биттэрэ, «Кинигэлээх үлэтин иһин» медалынан
наҕараадалаабыта. Адата хайылыларыгар 2-лээх
хаалбыт Елизавета Дьокуускайдаагы педучилищени
бүтэрэн Чурапчы орто оскуолатыгар 30-тан тахса
сыл халбаһнаабакка үлэллэр, «РСФСР норуотун
үөрэтирини туйгуна» үрдүк ааты улууска биэр
бастааһынан ылбыта. Көргөнэ итирэр Динрий Ни-
колаевич эдэр сааһыгар оһолго түбөһөн олор, иккэ
уолун советтэрин үлэһитэ оһортоото. Улахаана Костя
СГУ-ну бүтэрэн баран аны юридическай институту
бүтэрэн орор, режиссёра Ид дьыһаатын иинистер-
ствотыгар үлэллэр, кырата Христофор «Якутком-
музэнерго» манастара.

Оюун Мирон Михайлович Попов олобун 15 снэиз, 20 хос снэинэрэ салтмыллар. Адаларын үтүө аата тиллибит билигин баар икки өбөтө — Михаил Миронович уонна Елизавета Мироновна репрессияттан эмсэлтээбиттэр быһыытынан Правительство аналлаах ҕуураадынан Российскай Федерация территориятыгар бүтүннүүтүгэр болдьосо суох дьаһар сибидаһалыстыбаны ыллылар, албах «иччэтинилэринэн туһанар буолдулар. «Норуот өстөөбүн оворозо, снэинэрэ? дииэ уһун сылларга ыар баттык, сүгэхэр буолбут санаалара дьайбарда, үлэһит, үтүөкэн ийин Мирон Михайлович аата дьонугар-сэргэтигэр дьобунаах төнүмэ.

И. ВАСИЛЬЕВ,
партия, тыл, улэ ветерана, персональная пенси-
онер, Соловьев изилизгун бочуоттаах гражданина.

ЫАЛДЫТТААНЫН

6. Тэдлэх сажа сир багалзах

7. «Хорошо поэзию туркменцев»

Саха-сиргэр ууруллан-үтүрүллэн, «танчарых-сыттар», «норуот остеохторо» дигэн олорго-өлөргө ананан кэлэн, тулаayah оҕо толмутун толкөлөнөн, дыадаатын дыадаатанан олорбуттарыы, үтүрүм-хатырым тутуллан үөрбө үрдүгэр үктэнэн сылдыс быттарыы да ийи, Литва дьонө бийиги дойдубутун, омукулутун куһаҕаныык санаабаттар эбит дигэн ойдо-буллээх эргиллиним. Дөлөҕө даҕаны бийиги делеҕа-чибиатын кэҕэ үрдүгэр түһэриэхтэрэ, күндүлээн наһаанын кэлэ сылдысхастара дуо? Маһан бар бытара 20—30—40 см буолбут дьон саха тыын умнуубакка «Кэпсэ, доҕор», «Кэпсэ, суох», «Сага-рар-Якутский радиога», «Сахалыы саһар», «Даво-

(Бүтүүтүн 4-с стр. нөр).

Хас да үүлбээн аһааһын садаланар. Агафья Семеновна «Туустаах күндүбэй аһалымыт, баһалыста амсайын» диэбиттэр өссө эртэхсийин булар, ытыс таһыналлар. Күндүбэйи хайы үйө үүлбэлэринэн тардата охсубуттар. Сорохтор шыртыаста рыгар амсатары, сыллаан баран, суумкаларын түгүгүр түһэригүтэр. Өлүөнэ төрдүгүр үрүн тымыһарын өлгөндөөбүт даһаны, эрайга-муһка тэппит даһаны астарга буоллаа. Ол сытын ылан, амсайан

5. Саха балаҕанын таһыгар

Наукаас куорат чугалыгар Румшешкес диэн этнографическай музей таһыгар лавтовецтар бэрт эрийиннэн, үгүс туруоруунан көрдөхүүнэн миэстэ аһыттан ыдыбыттар. Оһио сыыр сирэйдэрингэр депортацияда аһаллаах национальнай көлөрөттөөх фигуралардаах, кэрэстөөх өйдөбүһүнүк өстүөлбалары туруорбуттар. Олор утарыларыгар саха балабана оһоһуллубут. Билиги Палыностан автобустунан сыйылыһынарар тийэрэ аһа саагытар тохтуубут. Аһыһааһы аһарбытын кытта күөл суох кыраакый саха алааһыгар маарыһыныр ыраһыһа косто түстэ. Ту

